

Centraal Bureau voor de Statistiek

Tekort Rijk minder groot

Arjan Neef

Den Haag, 9 november, 2012

Tekort Rijk minder groot

Arjan Neef

Het vorderingentekort van het Rijk bedroeg in 2011 16,9 miljard euro. Dit is een verbetering van 7,9 miljard euro ten opzichte van 2010, aangezien de uitgaven meer afnamen dan de inkomsten. De uitgaven daalden tot 169,8 miljard euro, bijna 12 miljard euro minder dan in het voorafgaande jaar. De afname is voor bijna de helft het gevolg van een eenmalige uitgave in 2010, namelijk de kwijtschelding van oude schulden van voormalige ziekenfondsen. Ook de lagere uitgaven voor sociale bescherming en economische aangelegenheden droegen veel bij aan de daling van de rijksuitgaven. Onder invloed van de stagnerende economie daalden de rijksinkomsten naar 152,9 miljard euro, ruim 4 miljard euro minder dan in 2010.

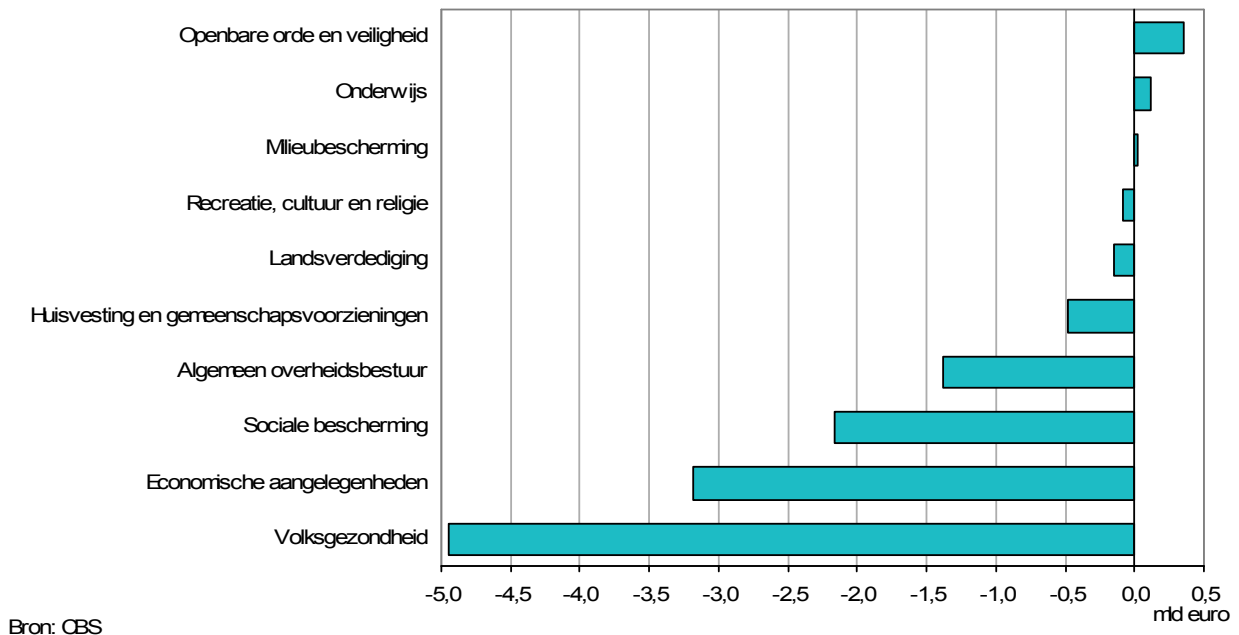
1. Aandeel rijksuitgaven in bbp afgenomen

De rijksuitgaven daalden in 2011 met 6,6 procent naar 169,8 miljard euro¹. Hiermee is 2011 het eerste jaar sinds 2004 waarin de uitgaven van het Rijk afnamen. De daling is echter voor een groot deel het gevolg van incidentele uitgaven in 2010. Zo komt de afname voor bijna de helft door het eenmalig kwijtschelden van oude schulden van voormalige ziekenfondsen in 2010. Hierdoor zag het Rijk in 2011 de uitgaven afnemen, terwijl bij de sociale fondsen de ontvangsten daalden. Toch droegen ook bezuinigingen bij aan de afnemende rijksuitgaven. Zo daalden bijvoorbeeld de loonkosten van het Rijk met bijna twee procent. De aankoop van goederen en diensten namen met vijf procent af, voornamelijk door besparingen op huisvesting, bureaunkosten, automatisering en inleen van personeel. Aangezien het bruto binnenlands product (bbp) in 2011 met 2,2 procent toenam, daalden de rijksuitgaven als percentage van het bbp, van 30,9 naar 28,2 procent.

Het grootste gedeelte van het rijksbudget is in 2011 besteed aan algemeen overheidsbestuur, gevolgd door sociale bescherming en onderwijs. Door de kwijtschelding van oude schulden van de voormalige ziekenfondsen zijn de uitgaven voor volksgezondheid met het grootste bedrag gedaald. Verder hadden de bestedingen voor economische aangelegenheden en sociale bescherming een groot aandeel in de afname van de rijksuitgaven. In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn op slechts drie van de 10 beleidsterreinen de uitgaven gestegen; milieubescherming, onderwijs, en openbare orde en veiligheid. Bovendien zijn de toenames ook nog eens beperkt in omvang.

¹ De cijfers voor 2011 in dit artikel zijn voorlopig. In de grafieken en tabellen is dit steeds aangegeven met een asterisk (*).

1.1 Mutaties rijksuitgaven naar beleidsterrein in 2011*

2. Flinke daling uitgaven voor economische aangelegenheden

De rijksuitgaven voor economische aangelegenheden zijn met 3,2 miljard euro afgenomen, een daling van ruim 13 procent. De afname is voor een groot deel toe te schrijven aan incidentele uitgaven in 2010. Zo was het Rijk in dat jaar 1,4 miljard euro kwijt aan een eenmalige bijdrage aan Prorail. Daarnaast ontving ABN AMRO in 2010 een kapitaalinjectie van 1 miljard euro, voornamelijk voor de integratie van ABN AMRO en Fortis. Ook bezuinigingen droegen bij aan de daling van uitgaven voor economische aangelegenheden. Allereerst zijn de uitgaven in het kader van verkeer en vervoer 0,5 miljard euro lager. De uitgaven voor stimulering van deelname aan de arbeidsmarkt namen met 0,3 miljard euro af. Hier tegenover staat een toename van 0,5 miljard euro door bijdragen aan de Rotterdamse haven, met name voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte.

3. Ruim twee miljard euro minder voor sociale bescherming

In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn de uitgaven voor sociale bescherming in 2011 gedaald, van 41 miljard naar 38,8 miljard euro. De daling komt volledig voor rekening van de rijksbijdrage aan het Ouderdomfonds, het fonds ter financiering van de AOW. Doordat in 2010 een extra afrekening van eerdere jaren plaatsvond, droeg het Rijk in 2011 3,2 miljard euro minder af. Daarentegen stegen de uitgaven voor de zorgtoeslag met 0,9 miljard euro. De toename komt voornamelijk door de flinke verhoging van de standaardpremie voor de basiszorgverzekering met

meer dan 100 euro op jaarbasis, wat automatisch leidt tot een forse stijging van de uit te keren zorgtoeslag. Ondertussen zijn de regels bijgesteld, waardoor een verhoging van de standaardpremie voor de basiszorgverzekering vanaf 2012 minder doorwerkt in de uitgaven voor zorgtoeslag. Sinds de introductie van de zorgtoeslag in 2006 zijn de uitgaven met bijna 90 procent toegenomen. Door een combinatie van maatregelen is de voortdurende stijging van de uitgaven voor kinderopvangtoeslag al een halt toegeroepen. Deze bedroegen in 2011 2,8 miljard euro. Dit is 0,1 miljard euro minder dan een jaar eerder.

Door een stijging van het aantal mensen dat recht heeft op een Wajong-uitkering namen de uitgaven voor jonggehandicapten toe met 0,2 miljard euro.

4. Bijna 50 miljard euro voor algemeen overheidsbestuur

In 2011 is 49,8 miljard euro uitgegeven voor algemeen overheidsbestuur. Hieronder vallen de uitgaven voor overheidsbestuur, Eerste en Tweede Kamer, de adviescolleges van parlement en regering en de rentelasten. De uitgaven zijn 1,4 miljard euro lager dan een jaar eerder. De afname heeft voor het grootste gedeelte betrekking op de in 2010 doorgevoerde staatkundige vernieuwing van de voormalige Nederlandse Antillen. Als onderdeel hiervan heeft Nederland de schulden van deze overzeese gebieden overgenomen. Dit kostte de schatkist in 2010 1,6 miljard euro.

Onder impuls van de toegenomen staatsschuld zijn de rentelasten met 0,5 miljard toegenomen. Historisch gezien zijn de uitgaven aan rente in 2011 echter nog altijd relatief laag, voornamelijk als gevolg van de lage rentetarieven. Sinds 1995 zijn de rentelasten met bijna 4 miljard euro afgenomen.

4.1 Rijksuitgaven naar beleidsterrein

	2010	2011*
<i>mld euro</i>		
Algemeen overheidsbestuur	51,2	49,8
Landsverdediging	8,3	8,1
Openbare orde en veiligheid	11,1	11,5
Economische aangelegenheden	23,4	20,2
Milieubescherming	1,2	1,2
Huisvesting en gemeenschapsvoorzieningen	1,0	0,5
Volksgezondheid	15,4	10,5
Recreatie, cultuur en religie	2,0	1,9
Onderwijs	27,1	27,3
Sociale bescherming	41,0	38,8
Totaal	181,7	169,8

Bron: CBS

5. Stagnerende economie drukt belastingontvangsten

De inkomsten van het Rijk bedroegen in 2011 152,9 miljard euro. Hiervan brachten de rijksbelastingen (inclusief vermogensheffingen) 130,6 miljard euro op, bijna 4 miljard euro minder dan in 2010. Hiermee zakten de belastingontvangsten tot onder het niveau van 2007. De afname hangt gedeeltelijk samen met de stagnerende economie. Zo leverde de omzetbelasting de schatkist 1,1 miljard euro minder op dan een jaar eerder. Lagere winsten van bedrijven zorgden voor een daling van ontvangen vennootschapbelasting van 0,4 miljard euro. Desondanks incasseerde het Rijk 8 procent meer dividendbelasting.

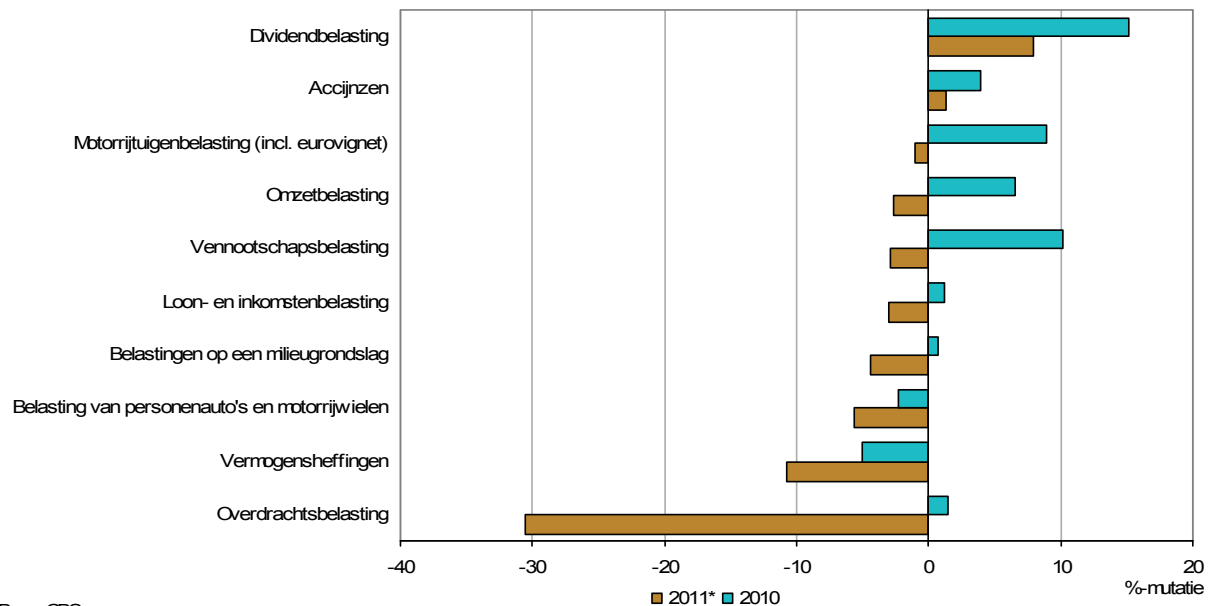
De ontvangen overdrachtsbelasting liep met bijna een derde terug naar 1,9 miljard euro, voornamelijk door de combinatie van een verlaagd tarief (van 6 naar 2 procent per 1 juli 2011) en een vastgelopen woningmarkt. In vergelijking met 2007 is de opbrengst van de overdrachtsbelasting zelfs meer dan gehalveerd. Ook de ontvangen loon- en inkomstenbelasting nam in 2011 af, van 48,2 naar 46,7 miljard euro. Deze daling wordt echter beïnvloed door de definitieve vaststelling van belastingaanslagen uit eerdere jaren en de verrekening met de sociale fondsen. Beide kunnen leiden tot grote fluctuaties van jaar op jaar. Ten slotte daalde de opbrengst van belasting op personenauto's en motorrijwielen (bpm) naar 2 miljard euro, het laagste niveau sinds 1996. Dit komt echter grotendeels door gewijzigde wetgeving. Zo zijn sinds 1 januari 2009 zeer zuinige auto's vrijgesteld van bpm.

5.1 Belastingontvangsten Rijk

	2009	2010	2011*
<i>mld euro</i>			
Omzetbelasting	39,9	42,5	41,3
Loon- en inkomstenbelasting	47,6	48,2	46,7
Vennootschapsbelasting	11,6	12,8	12,4
Accijnzen	10,7	11,1	11,3
Belasting van personenauto's en motorrijwielen	2,1	2,1	2,0
Motorrijtuigenbelasting (incl. eurovignet)	3,5	3,8	3,7
Overdrachtsbelasting	2,7	2,8	1,9
Dividendbelasting	2,1	2,4	2,6
Belastingen op een milieugrondslag	4,9	5,0	4,8
Vermogensheffingen	1,8	1,7	1,5
Overige	2,2	2,2	2,4
Totaal	129,2	134,5	130,6

Bron: CBS

5.2 Mutaties opbrengst rijksbelastingen

6. Lichte afname niet-belastingontvangsten

In 2011 bedroegen de niet-belastingontvangsten 22,3 miljard euro, bijna 15 procent van de rijksinkomsten. Hiertoe behoren onder andere aardgasbaten, rente ontvangsten, ontvangen dividend, geïnde boetes en bijdragen van andere overheidssectoren. De niet-belastingontvangsten zijn 0,2 miljard euro lager dan in 2010. De afname is echter een saldo van verschillende ontwikkelingen. Zo keerde De Nederlandsche Bank in 2011 geen dividend uit aan het Rijk, terwijl in 2010 nog 1,4 miljard euro werd geïncasseerd. De ontvangen premies voor het afgeven van garanties voor leningen aan banken daalden met 0,2 miljard euro. Dit komt voornamelijk door het aflopen van een regeling met ABN AMRO. De opbrengst uit de verkoop van militaire goederen kende een zelfde daling.

Hier tegenover staat een toename van de aardgasbaten (dividenden en concessierechten) van 1,3 miljard euro, veroorzaakt door de fors hogere olieprijs. Uitgezonderd 2008 profiteerde het Rijk nog nooit zo veel van de winning van aardgas. Hierdoor zijn de aardgasbaten in 2011 goed voor bijna de helft van de niet-belastingontvangsten. Ook ontving het Rijk voor het eerst dividend als zijnde de enige aandeelhouder van ABN AMRO, te weten 0,2 miljard euro.

7. Rijk komt bijna 17 miljard euro tekort

De rijksuitgaven daalden in 2011 bijna drie keer zo veel als de inkomsten. Hierdoor liep het vorderingentekort terug, van 24,8 miljard euro in 2010 naar 16,9 miljard euro in 2011. Dit is het derde achtereenvolgende jaar dat het Rijk meer geld uitgeeft dan dat er binnen komt. Het Rijk maakt onderdeel uit van de centrale overheid. De overige onderdelen van de centrale overheid hadden gezamenlijk een overschot van 0,4 miljard euro, waardoor het tekort van de centrale overheid uitkomt op 16,5 miljard euro. De afname van de rijksuitgaven wordt gekleurd door de kwijtschelding van oude schulden van de voormalige ziekenfondsen in 2010. Deze kwijtschelding zorgde er daarentegen voor dat het tekort van de sociale fondsen toenam, van 1,7 miljard euro in 2010 naar 7 miljard euro in 2011. De lokale overheden kwamen 3 miljard euro tekort, tegenover 4,9 miljard euro een jaar eerder. Voor de gehele overheid resulteert dit alles in een tekort van 26,6 miljard euro.

7.1 EMU-saldo overheid

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012 ³
<i>in % bpp</i>											
Centrale overheid ¹	-1,2	-2,8	-1,7	0,1	0,9	0,5	0,5	-3,5	-4,0	-2,8	-2,4
Lokale overheid ²	-0,5	-0,3	-0,2	-0,2	0,0	-0,2	-0,5	-0,6	-0,8	-0,5	-0,5
Sociale verzekeringsfondsen	-0,4	0,0	0,1	-0,1	-0,3	-0,1	0,5	-1,5	-0,3	-1,2	-0,9
Totale overheid	-2,1	-3,1	-1,7	-0,3	0,5	0,2	0,5	-5,6	-5,1	-4,5	-3,8

Bron: CBS (gegevens t/m 2011) en Miljoenennota 2013 (gegevens 2012).

1) Centrale overheid betreft het rijk, wetenschappelijk onderwijs, publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties en instellingen zonder winstoogmerk behorend tot de centrale overheid.

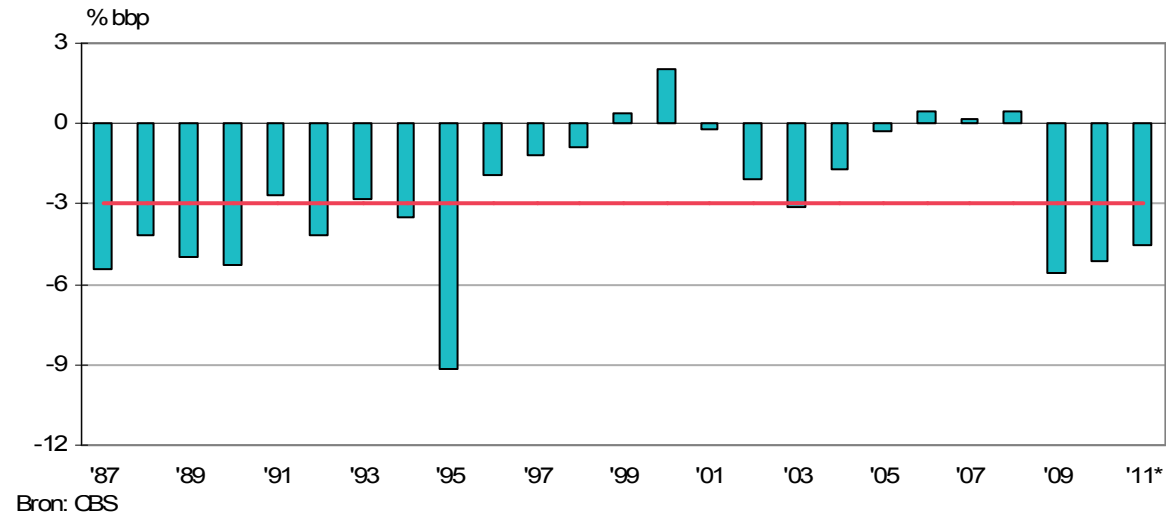
2) Lokale overheid omvat de provincies, waterschappen, gemeenten, gemeenschappelijke regelingen, bijzonder onderwijs en instellingen zonder winstoogmerk behorend tot de lokale overheid.

3) Op basis van miljoenennota 2013.

In Europees verband wordt het EMU-saldo gebruikt om het overschot of tekort van de afzonderlijke landen te vergelijken. Dit wordt bepaald door het resultaat op de renteswaps² (-0,4 miljard euro in 2011) toe te voegen aan het vorderingensaldo. Het EMU-saldo voor de totale overheid komt hierdoor uit op -27 miljard euro, oftewel 4,5 procent van het bbp. Onder invloed van de economische crisis voldoet Nederland voor het derde achtereenvolgende jaar niet aan de Europese begrotingsnorm van drie procent. Wel is het tekort minder groot dan in de twee voorafgaande jaren. Door diverse maatregelen zal volgens de *Miljoenennota 2013* het tekort in 2012 verder dalen naar -3,8 procent. Volgens de Europese regels moet het tekort in 2013 weer tot onder de 3 procent zijn teruggedrongen.

² Een renteswap is een financieel instrument waarmee renterisico's worden afgedekt.

7.2 EMU-saldo

B.1 Rijksuitgaven en -inkomsten naar economische categorieën, sector overheid

	2010	2011*		2010	2011*
	<i>mld euro</i>			<i>mld euro</i>	
<i>Uitgaven</i>			<i>Inkomsten</i>		
Lonen, salarissen en sociale lasten	12,9	12,7			
Aankoop van goederen en diensten	12,2	11,6	Verkoop van goederen en diensten	4,1	4,1
Betaalde rente	9,7	10,2	Ontvangen rente	2,1	2,0
			Dividenden, pachten e.d.	11,5	11,4
Verstrekte exploitatiesubsidies	4,8	4,6			
Betaalde belastingen op productie en invoer	0,1	0,1	Ontvangen belastingen op productie en invoer	66,2	64,1
			Ontvangen belastingen op inkomen en vermogen	66,6	65,0
Sociale overdrachten in natura	5,8	5,8			
Uitkering sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers	1,8	1,7	Toegerekende sociale premies	1,8	1,7
Inkomensoverdrachten aan:			Inkomensoverdrachten van:		
Sociale verzekeringsinstellingen	18,7	16,3	Sociale verzekeringsinstellingen	0,9	0,8
Overige overheidsinstellingen	70,4	70,1	Overige overheidsinstellingen	0,5	0,5
Gezinnen	15,6	16,6	Gezinnen	0,8	0,7
Bedrijven, kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen	0,1	0,1	Bedrijven, kredietinstellingen en verzekeringsmaatschappijen	0,1	0,1
Buitenland	6,5	6,5	Buitenland	0,0	0,0
Totaal lopende uitgaven	158,6	156,3	Totaal lopende inkomsten	154,6	150,4
Saldo lopende rekening (besparingen)	-4,0	-5,9			
Kapitaalrekening					
<i>Uitgaven</i>			<i>Inkomsten</i>		
Investerings 1)					
Uitbreiding van grond-, weg- en waterbouwkundige werken	2,7	2,4			
Overige nieuwe investeringen	1,9	1,6			
Aankoop van gebruikte investeringsgoederen	0,1	0,0			
Aankoop van grond e.d.	0,0	0,1			
Kapitaaloverdrachten			Kapitaaloverdrachten		
Investeringsbijdragen	6,6	6,2	Vermogensheffingen	1,7	1,5
Overige kapitaaloverdrachten	11,8	3,1	Investeringsbijdragen	0,5	0,3
			Overige kapitaaloverdrachten	0,2	0,6
Totaal kapitaaluitgaven	23,1	13,5	Totaal kapitaalinkomsten	2,4	2,5
Saldo kapitaalrekening	-20,8	-11,0			
Totaal lopende en kapitaaluitgaven	181,7	169,8	Totaal lopende en kapitaalinkomsten	157,0	152,9
Saldo lopende en kapitaalrekening (vorderingensaldo)	-24,8	-16,9			

B.1 Rijksuitgaven en -inkomsten naar economische categorieën, sector overheid (vervolg)

	2010	2011*		2010	2011*
	<i>mld euro</i>			<i>mld euro</i>	
Financiering					
<i>Mutaties vorderingen (netto)</i>			<i>Mutaties schulden (netto)</i>		
Kas en rekening-courant	2,0	-13,2	Munten in omloop	-0,1	-0,1
			Schatkistpapier	-4,3	-9,8
			Obligaties	29,8	25,0
Kortlopende kredieten	4,0	18,1	Kortlopende kredieten	2,5	-6,5
Langlopende kredieten	2,9	4,4	Langlopende kredieten	0,0	-0,3
Aandelen en overige deelnemingen	-1,0	-5,5			
Transitorische posten	1,5	-0,7	Transitorische posten	6,3	11,7
Totaal mutaties vorderingen (netto)	9,4	3,1	Totaal mutaties schulden (netto)	34,2	20,0
Saldo mutaties vorderingen en schulden (financiering vorderingensaldo)	-24,8	-16,9			

Bron: CBS

1) Inclusief desinvesteringen